

A politikai paródia célját szolgáló felhasználások szerzői jogi megítélése

UJHELYI DÁVID*

„A politikai karikatúra a támadás, a gúny, a gúny és a szatíra fegyvere. [...] Általában olyan szívesen látott, mint egy méhcsípés, és bizonyos körökben mindig vitatott.”¹

1. Bevezetés

2021. június 1. napján lépett hatályba a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvény (Módtv.), amely a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) – novelláris léptékű – és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény módosítása útján ültette át a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/790 irányelvet (CDSM irányelv) és a műsorszolgáltató szervezetek egyes online közvetítéseire, valamint televíziós és rádiós műsorok továbbközvetítésére alkalmazandó szerzői jogok és szerzői joggal szomszédos jogok gyakorlására vonatkozó szabályok megállapításáról, valamint a 93/83/EGK tanácsi irányelv módosításáról szóló (EU) 2019/789 irányelvet.²

A CDSM irányelv számos területen szignifikáns változásokat hozott a digitális egységes piac megteremtése érdekében, így többek között rendezi a kereskedelmi forgalomban nem kapható művek felhasználásának egyes kérdéseit, új keretrendszert ad a határon átnyúló digitális oktatásnak, a sajtópluralizmus védelme érdekében egy új, *sui generis* szomszédos jogot alkot a sajtókiadványok kiadói részére, és kibővíti a nyilvánosságához közvetítés jogát egy új, a digitális platformokhoz kapcsolódó aspektussal.³ Ez utóbbihoz kapcsolódik az ún. tartalommegosztó szolgáltatók felelősségi rendszerének szabályozása is, amelynek célja, hogy a jogosultak a szerzői

* Főosztályvezető, Igazságügyi Minisztérium Versenyjogi és Szellemi Tulajdonjogi Főosztály; megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem azonosak az intézmények álláspontjával.

¹ „The political cartoon is a weapon of attack, of scorn and ridicule and satire. [...] It is usually as welcome as a bee sting and is always controversial in some quarters.” Scott LONG: The Political Cartoon: Journalism’s Strongest Weapon. 50(11) *The Quill* (1962) 56–57.

² Az átültetésről bővebben lásd BARANYI Róbert – UJHELYI Dávid: A digitális szerzői jogi szabályozás legújabb lépcsője – a CDSM irányelv átültetésének háttere és eredményei. *Fontes Iuris*, 2021/3., 36–45.

³ Lásd még Séverine DUSOLLIER: The 2019 Directive on Copyright in the Digital Single Market: Some Progress, a Few Bad Choices, and an Overall Failed Ambition. 57(4) *Common Market Law Review* (2020) 979–1030.

műveket megosztó platformok bevételeiből arányos díjazáshoz juthassanak, ezzel bevárva vagy legalábbis szűkítve a magyarul „értékrésnek” fordított *value gap*-et.

A felhasználások engedélyezésével kapcsolatos jogosulti lehetőségek erősítése mellett ugyanakkor a CDSM irányelv 17. cikk (7) bekezdése⁴ kötelező jelleggel előírja bizonyos szabad felhasználási eseteknek – a nyilvánossághoz közvetítésnek a tartalommegosztó szolgáltatók által megvalósított formájához kapcsolódóan – a tagállami jogokba való átültetését. Ezek között vannak olyanok, amelyeket a hazai jog már korábban is ismert (például az idézés), olyanok, amelyeket más szabad felhasználás keretében kezelt (például a kritikai és az ismertetési célú felhasználások az idézés körében) és olyanok is, amelyeket nem ismert el – ide sorolható a paródia. Az uniós jogalkotó ezzel – legalábbis korlátozott mértékben – kötelezővé tette az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv (InfoSoc. irányelv) 5. cikk (3) bekezdés k) pontjában található⁵ paródia-célú, opcionális szabad felhasználási esetnek az átültetését.

A Módtv. hatálybalépésével az Szjt. is kiegészült a paródiacélú felhasználásokat a jogosult engedélyezési jogköréből és díjigényéből kiemelő szabad felhasználási esettel. A jelen tanulmány célja, hogy azonosítsa az uniós, a külföldi és a hazai dokumentált – de nem a teljesség igényével kigyűjtött⁶ – gyakorlat alapján (2–3. fejezet) a paródia egy speciális fajtája, a politikai paródia vonatkozásában felmerülő szerzői jogi kérdéseket, valamint az új szabad felhasználási eset tükrében választ keressen azokra (4. fejezet).⁷

2. A politikai paródia az uniós és a külföldi gyakorlatban

A politikai paródiák mind az uniós, mind a külföldi gyakorlatban megjelennek. A kapcsolódó jogvitákban az eljáró bíróságok nemritkán olyan következtetésekre jutottak, amelyek nemcsak a politikai, hanem a szerzői jogi értelemben vett paródia vonatkozásában is általában komolyan jelentőséggel bírnak.

⁴ CDSM irányelv 17. cikk (7) bekezdés: „A tagállamok biztosítják, hogy a felhasználók minden egyes tagállamban a következő létező kivételek és korlátozások bármelyikére támaszkodhassanak a felhasználók által előállított tartalom online tartalommegosztó szolgáltatásokra való feltöltése és hozzáférhetővé tétele során:

a) idézés, kritika, ismertetés;

b) karikatúra, paródia vagy utánc készítésének céljára történő felhasználás.”

⁵ InfoSoc. irányelv 5. cikk (3) bek. k) pont: „A tagállamok a 2. és a 3. cikkben szabályozott jogok vonatkozásában az alábbi esetekben kivételeket, illetve korlátozásokat állapíthatnak meg: k) karikatúra, paródia vagy utánc készítésének céljára történő felhasználás.”

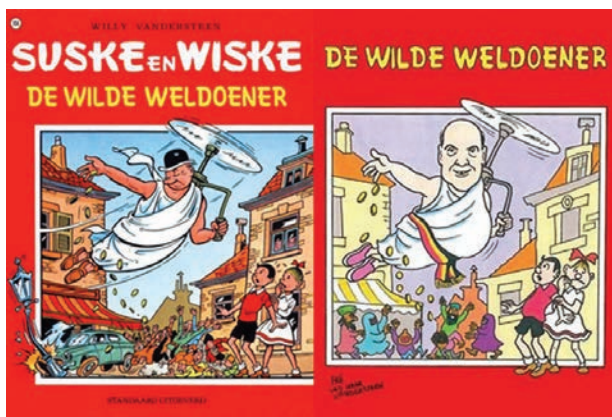
⁶ A szerző igyekezett olyan példákat válogatni a külföldi gyakorlatból, amelyek kontextusa könnyen érthető vagy legalább röviden elmagyarázható a hazai olvasók számára.

⁷ A jelen tanulmány ugyanakkor a paródia személyiségi jogi vonatkozásait nem vizsgálja.

2.1. A Deckmyn-döntés

Az Európai Unió Bírósága (EUB) a szerzői jogok területén az elmúlt években hozott ítéleteiben egyre szabadabban és rugalmasabban értelmezi az uniós jogot.⁸ Ebbe a sorba minden további nélkül beleillik a Deckmyn-ügyben hozott döntés is,⁹ amely a paródia uniós szerzői jogi megítélésével foglalkozik, az InfoSoc. irányelvben nevesített opcionális kivétel alapján. Az alapeljárás tárgyát képező jogvita tényállása szerint Johan Deckmyn, a Vlaams Belang elnevezésű politikai párt tagja 2011. évi naptárakat osztogatott egy rendezvény résztvevőinek. A naptárak borítóján Willebord Vandersteen belga képregényrajzoló egyik híres és közismert alkotása, a *Suske en Wiske* képregényfüzetek *De Wilde Weldoener* című, 1961. évi egyik számának átdolgozása szerepel.¹⁰

A borítón Gent város akkori polgármestere, Daniël Termont látható, amint az eredeti műhöz igen hasonlóan: tógába öltözve, egy repülő alkatossággal a hátán, a háttérben hasonló kontúrú épületek előtt pénzt szór szét burkába öltözött hölgyek és turbánt viselő, színes bőrű férfiak – vagyis nyilvánvalóan muszlim emberek – között,¹¹ miközben fehér bőrű fiatalok az eredeti művön ábrázolt gyermekekhez ugyancsak hasonló megrökönyödéssel és aggodalommal figyelik a tevékenységét (ezt az EUB „politikai élcráznak” minősíti).¹²

1. ábra

Vandersteen eredeti képregénye és a Deckmyn által osztogatott naptár

(Forrás: europeanlawblog.eu)

⁸ Lásd még pl. C-466/12. Svensson v. Retriever Sverige AB; C-348/13. BestWater International GmbH v. Michael Mebes; C-160/15. GS Media BV v. Sanoma Media Netherlands BV; C-174/15. Vereniging Openbare Bibliotheken v. Vereniging Nederlands Uitgeversverbond.

⁹ C-201/13. Johan Deckmyn v. Vandersteen.

¹⁰ Josef DREXL: European and International Intellectual Property Law between Propertization and Regulation: How a Fundamental-Rights Approach Can Mitigate the Tension. 47(2) *The University of the Pacific Law Review*, (2016) 211.

¹¹ Catherine SEVILLE: The Space Needed for Parody within Copyright Law: Reflections Following Deckmyn. 27(1) *National Law School of India Review* (2015) 9.

¹² Deckmyn-döntés (9. lj.) [11].

Tekintettel arra, hogy az eredeti szerző örökösei – mint a szerzői jogok jogosultjai –, a borítón dolgozó grafikus és a kiadó (mint felperesek)¹³ szerint Deckmyn rajzának felhasználása sérti szerzői jogukat, polgári peres eljárást indítottak a brüsszeli elsőfokú bíróság előtt. A fellebbviteli ügyben eljáró bíróság a fentiekben kifejtett felhasználást – annak ellenére, hogy a belga nemzeti jogban van paródiakivétel – szerzői jogi jogsértésnek minősítette, és az alperest kényszerítő bíróság terhe mellett annak abbahagyására kötelezte. Az alperesek a döntés ellen fellebbezéssel éltek, az ügyben eljáró brüsszeli fellebbviteli bíróság pedig a paródia fogalmának harmonizációs szintjére és a kivétel lehetséges feltételeire irányuló kérdésekkel fordult az EUB-hoz.¹⁴

Az azóta hatályon kívül helyezett 1994. évi belga szerzői jogi törvény¹⁵ 22. § (1) bekezdés 6. pontja alapján a nyilvánosságra hozott művek tekintetében a szerző nem tiltakozhatott a műve paródiája, karikatúrája vagy utánzata ellen, amennyiben azt a jó erkölcs követelményeivel összhangban készítették. Pedro Cruz Villalón főtanácsnok az EUB-nak címzett főtanácsnoki indítványában hangsúlyozza, hogy a másodfokú bíróság a nemzeti jogszabály jó erkölccsel kapcsolatos fogalmának értelmezésével, továbbá a személyhez fűződő jogoknak és a háromlépcsős tesztnek az eset megítélésében betöltött szerepével – az arra vonatkozó hatáskör hiányában – nem foglalkozik,¹⁶ az EUB pedig ugyancsak ezt az utat követte. Ennek megfelelően a későbbiekben az EUB elsősorban az InfoSoc. irányelv rendelkezéseire tekintettel válaszolt az eljáró bíróság által feltett kérdésekre. A fentiekben kifejtettek szerint az irányelv 5. cikk (3) bekezdés k) pontja a többszörözés és a nyilvánossághoz közvetítés – illetve annak egy speciális formája, a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétel – alól enged kivételt a karikatúra, paródia vagy utánzat céljából történő felhasználás esetében.¹⁷

Az első kérdéssel kapcsolatban az EUB kifejti, hogy a paródia fogalma nem tisztázott az irányelvben, és az irányelv nem is utal vissza a tagállami jogra, így azt „az Európai Unióban önállóan és egységesen kell értelmezni,” azt „az uniós jog önálló fogalmának kell tekinteni,”¹⁸ figyelemmel az InfoSoc. irányelv (32) preambulumbekkezdésében lefektetett célokra és elvekre,¹⁹ úgymint a működőképes belső piac biztosítása és a kivételek és korlátozások koherens alkalmazása.²⁰ A kivételek egységes értelmezésének kötelezettségét számos korábbi döntés is megerősítette, így

¹³ MEZEI Péter: Paródia az Európai Bíróságon. *Szerzői jog a XXI. században blog*, 2014. június 23., <https://goo.gl/2U762f>.

¹⁴ Jonathan GRIFFITHS: Fair Dealing after Deckmyn: The United Kingdom's Defence for Caricature, Parody or Pastiche. In Sam RICKETSON – Megan RICHARDSON (szerk.): *Research Handbook on Intellectual Property in Media and Entertainment*. Cheltenham–Northampton, Edward Elgar, 2017, 5.

¹⁵ De wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht, <https://bit.ly/3MGBAXR>.

¹⁶ Pedro Cruz Villalón főtanácsnok indítványa a C-201/13. Deckmyn és Vrijheidsfonds ügyben, <http://goo.gl/VmKS9g>.

¹⁷ Georgios I. ZEKOS: Copyrights and Trademarks in Cyberspace: A Legal and Economic Analysis. 15(1) *Chicago-Kent Journal of Intellectual Property* (2016) 341.

¹⁸ MEZEI Péter: Vicces kedvében van az Európai Unió Bírósága. *Szerzői jog a XXI. században blog*, 2014. szeptember 10., <https://goo.gl/EuEpxE>.

¹⁹ Siniša RODIN: Constitutional Relevance of Foreign Court Decisions. 64(4) *The American Journal of Comparative Law* (2016) 838.

²⁰ Richard ARNOLD – Eleonora ROSATI: Are National Courts the Addressees of the InfoSoc Three-Step Test? 10(10) *Journal of Intellectual Property Law & Practice* (2015) 747.

különösen a már hivatkozott ACI Adam, a Padawan és a DR & TV2 Danmark ügyben hozott ítélet.²¹

Az EUB a második és a harmadik kérdést összevonva válaszolta meg. Eszerint a paródia pontos definícióját az InfoSoc. irányelv nem tartalmazza, így azt az általános nyelvhasználatban elfogadott szokásos jelentése szerint kell értelmezni.²² Emellett Villalón főtanácsnok – a Belga Királyság álláspontját idézve, az EUB későbbi álláspontjával összhangban – indítványának 42. pontjában kifejti, hogy az ügy megítélésének szempontjából a paródia, az utánpótlás és a karikatúra elhatárolása indifferens is, mivel „a három fogalom túlságosan hasonló ahhoz, hogy különbséget lehessen tenni közöttük”, és az InfoSoc. irányelv kivétele egyébként is mindháromat lefedi.

Továbbá a paródia mint önálló uniós jogi fogalom értelmezésénél az EUB elveti a kérdésfeltevésben említett feltételeket, és megállapítja, hogy a fogalom nem függ olyan jellemzőktől, mint az eredeti, sajátos – pontosabban: egyéni, eredeti – jelleg, a paródiának az eredeti műre vagy másra való irányultsága vagy a forrásmegjelölés.²³ Két olyan sajátosságot emel ki viszont a döntés a 33. pontban, amelynek az uniós jogi paródiának meg kell felelnie. Ennek megfelelően a paródia 1. egy létező szerzői művet idéz fel úgy, hogy érzékelteti az e műtől való eltéréseket, és 2. humort vagy gúnyt fejez ki.²⁴ Az EUB olvasatában, illetve a fentiekben kifejtettek alapján tehát a paródiacélú felhasználás akkor nem jogsértő, ha 1. nem ütközik a nemzeti jogba, vagyis az adott tagállamban van paródiakivétel (itt ki kell térni arra, hogy a nemzeti jogban a paródiának teret adó kivételnek ezentúl összhangban kell lennie a döntésben lefektetettekkel, ahogy azt a későbbi német és francia példa is mutatja);²⁵ 2. megfelel a paródia mint uniós jogintézmény feltételeinek (az eredeti mű felidézése, humor vagy gúny kifejezése); 3. megfelelő érdekegyensúlyt alakít ki az érdekeltek között, és nem diszkriminatív.²⁶

Ehhez még hozzáteszi az EUB, hogy a paródiának az InfoSoc. irányelv (31) preambulumbekzdésében foglalt „megfelelő egyensúly” követelményének is eleget kell tennie. Jelen esetben ezt az egyensúlyt a szerzőknek az InfoSoc. irányelvben – elsősorban a 2. és 3. cikkben – biztosított jogai, jogos érdekei és a véleménynyilvánítás szabadsága között kell biztosítani. Az EUB megfogalmazásában: „nem vitatott, hogy a paródia egy vélemény kifejezésének megfelelő eszköze,” a kivétel alkalmazása során pedig

²¹ Lásd különösen C-435/12. ACI Adam [30]–[31]; C-467/08. Padawan v. SGAE [32]–[33], [37]; C-510/10. DR & TV2 Danmark v. NCB [33]–[37].

²² FALUDI Gábor: A paródia a szerzői jogban. In KÓHIDI Ákos – KESERŐ Barna Arnold (szerk.): *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Győr–Budapest, Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, 2015, 112.

²³ Az angolszász terminológia ez utóbbi paródiafajtaikat *weapon*, illetve *target parody*ként ismeri. Lásd pl. Anna SPIES: *Revering Irreverence: A Fair Dealing Exception for Both Weapon and Target Parodies*. 34(3) *UNSW Law Journal* (2011) 1123.

²⁴ ZEKOS i. m. (17. lj.) 341.

²⁵ Különös tekintettel arra, hogy a tagállamoknak, az InfoSoc. irányelvben lefektetett kivételeken túlmenően, nincs tágabb lehetőségük kivételt vagy korlátozást beiktatni. Lásd Bernd J. JÜTTE: *The EU's Trouble with Mashups: From Disabling to Enabling a Digital Art Form*. 5(3) *Journal of Intellectual Property, Information Technology & E-Commerce Law* (2014) 180.

²⁶ GRIFFITHS i. m. (14. lj.) 5.

tiszteletben kell tartania egyrészt az ezen irányelv 2. és 3. cikkeiben említett személyek érdekei és jogai, másrészt valamely védelemben részesülő teljesítménynek az említett 5. cikk (3) bekezdésének k) pontja értelmében vett paródiára vonatkozó kivételre hivatkozó felhasználójának a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő joga közötti megfelelő egyensúlyt.²⁷

Tehát az EUB elvárja, hogy a szerzői kizárólagos jog és a véleménynyilvánítás szabadsága mint a felhasználásban ütköző jogok esetében a szabad felhasználás e jogok kiegyensúlyozására törekedjen.²⁸ Ez egyébként nem új keletű gondolat: az EUB számos más eset kapcsán is kitért az egyes kivételek alapjogi megalapozottságára és az egyes jogok közötti egyensúly elérésének fontosságára.²⁹ Kérdés ugyanakkor, hogy ezen egyensúly biztosítása hol és milyen tartalommal merül fel: Eleonora Rosati álláspontja szerint az ügy konkrét körülményeihez képest az eljáró bíróság feladata,³⁰ ugyanakkor ennek eszközeit és lehetőségét álláspontunk szerint a tagállami jogalkotónak kell biztosítania. Christophe Geiger az EUB megállapítását továbbgondolva jelzi, hogy a paródiacélú felhasználások szerzői jogi elismerésének hiánya felveti a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmét.³¹ Ezen túlmenően egy fontos szempontra is felhívja a figyelmet: meglátása szerint az alapvető jogokkal – mint szerzői jogi szempontból külső tényezőkkel, externáliákkal – való ütköztetés a kontinentális jogrendszerekben a kreatív, transzformatív felhasználások elismerésének legfontosabb módja,³² tehát ennek az érdekütköztetésnek szerzői jogi szempontból kiemelt jelentőségű hozzáadott értéke van.

Ám a szerzői kizárólagos jog korlátozásának nyilvánvalóan határt kell szabni, és erre az EUB is próbál – az ügy körülményeihez igazodóan – reagálni, amikor kimondja, hogy a felhasználás nem sértheti a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvét,³³ tehát nem lehet diszkriminatív.³⁴ Bár az EUB nyitva hagyja azt a kérdést, hogy mi képezheti még a kivétel alkalmazásának korlátját, álláspontunk szerint a válasz a szerzői személyhez fűződő jogok, különösen az integritáshoz való jog és a véleménynyilvánítás szabadságának általános korlátai³⁵ környékén keresendők.

²⁷ Deckmyn-döntés (9. lj.) [25], [27] és [34].

²⁸ Elena IZYUMENKO: The Freedom of Expression Contours of Copyright in the Digital Era: A European Perspective. 19(3–4) *Journal of World Intellectual Property* (2016) 118.

²⁹ Lád C-70/10. *Scarlet v. SABAM* [46]; C-360/10. *SABAM v. Netlog* [44]; C-314/12. *UPC Telekabel v. Constantin Film* [46]; C-145/10. *Painer* [134]–[135]; C-469/17. *Funke Medien* [67], C-476/17. *Pelham* [32], [34] és C-516/17. *Spiegel Online* [42], [51], [58], [82].

³⁰ Eleonora ROSATI: Just a Laughing Matter? Why the Decision in *Deckmyn* is Broader than Parody. 52(2) *Common Market Law Review* (2015) 515–518.

³¹ Christophe GEIGER: Freedom of Artistic Creativity and Copyright Law: A Compatible Combination. 8(3) *UC Irvine Law Review* (2018) 428.

³² Uo., 418.

³³ Eleonora ROSATI: *Copyright and the Court of Justice of the European Union*. Oxford, Oxford University Press, 2019, 132.

³⁴ Abbe BROWN et al.: *Contemporary Intellectual Property: Law and Policy*. Oxford, Oxford University Press, 2019, 187.

³⁵ Sabine JACQUES et al.: An Empirical Study of the Use of Automated Anti-Piracy Systems and Their Consequences for Cultural Diversity. 15(2) *SCRIPTed* (2018) 290.; KOLTAY András: A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai. *Iustum Aequum Salutare*, 2011/3., 111–124.

2.2. Kanada gyakorlata

Az 1982-es *ATV Music Publishing of Canada Ltd. v. Rogers Radio Broadcasting Ltd.* ügyben³⁶ a Rogers Radio a Beatles együttes *Revolution* című dalának átdolgozására és nyilvánossághoz közvetítésére szeretett volna engedélyt szerezni a zeneművet gondozó ATV Music társaságtól, ám a kiadó elzárkózott ettől.³⁷ A Rogers Radio ettől függetlenül elkészítette az átdolgozást – amely Kanadának az Egyesült Királyságtól való jogi függetlenedése körében megvalósított alkotmányozás³⁸ és Pierre Trudeau ebben betöltött szerepére utaló politikai paródia –, és annak sugárzást is megvalósította. A paródia az eredeti zenei elemekkel és az alábbi szöveggel került adásba:³⁹

<i>Revolution</i> (The Beatles, részlet)	<i>Constitution</i> (Rogers Radio, részlet)
You say you want a revolution Well, you know We all want to change the world You tell me that it's evolution Well, you know We all want to change the world But when you talk about destruction Don't you know that you can count me out Don't you know it's gonna be All right, all right, all right.	You say you want a constitution Well Trudeau Will it really change the world Provinces you know aren't certain Alberta's not third world! And when stickin' the dogs on Clark Better make sure they bite not bark Then Trudeau you're gonna be alright Then Trudeau you're gonna be alright.

Az alperesek többek között arra is hivatkoztak, hogy felhasználásuk paródiát valósít meg, ám az eljáró bíróság végül engedély hiányában jogsértőnek minősítette a felhasználást.⁴⁰ Van Camp bíró egyúttal jelezte, hogy a felhasználást a szerzői kizárólagos jog komoly sérelmének érzi, mivel az eredeti mű élvezetére komoly hatással van: „Nehéz lenne az új dal szavainak [elemenkbe való] betolakodása nélkül valaha is újra meghallgatni az eredeti dalt.”⁴¹ Az ügyben tehát a politikai célú véleménynyilvánítás nem írta felül a szerzői kizárólagos jogokat, releváns szabad felhasználási esetet a bíróság nem azonosított.

³⁶ *ATV Music Publishing of Canada Ltd. v. Rogers Radio Broadcasting Ltd.* (1982) 35 OR (2d) 417. Részletes elemzését lásd William J. BRAITHWAITE: From Revolution to Constitution: Copyright, Compulsory Licences and the Parodied Song. 18(1) *University of British Columbia Law Review* (1984) 35–68.

³⁷ Paul SANDERSON: Musicians' Legal Problems: A Select and Annotated Bibliography of Canadian and Comparative Law-Related Materials. 11(1) *Queen's Law Journal* (1985) 104.

³⁸ Constitution Act of Canada, 1982.

³⁹ James Richard BANKO – Horace SATIRES: „Schlurppes Tonic Bubble Bath”: In Defense of Parody. 11(3) *University of Pennsylvania Journal of International Business Law* (1990) 629.

⁴⁰ Graham REYNOLDS: A Stroke of Genius or Copyright Infringement: Mashups and Copyright in Canada. 6(3) *SCRIPTed* (2009) 668.

⁴¹ Matthew RIMMER: *Digital Copyright and the Consumer Revolution: Hands Off My iPod*. Cheltenham, Edward Elgar, 2007, 139.

2.3. Az Egyesült Államok gyakorlata

Az Egyesült Államokban található a paródiacélú felhasználások leggazdagabb bírói gyakorlatát.⁴² A paródiatárgyú jogviták megítélésének alapja a bírói döntések által kimunkált,⁴³ majd az 1976. évben kodifikált,⁴⁴ a szerzői jogi törvény 107. §-ában nevesített *fair use* teszt.⁴⁵ Ennek értelmében a rendelkezésben felsorolt célokat (például a kritikát, a véleménynyilvánítást – a paródia pedig jellemzően ezen célok alatt kerül értelmezésre) szolgáló felhasználás nem sérti a szerző jogait. Ahhoz, hogy a felhasználás tisztességesnek, fairnek minősüljön, a bírói gyakorlat által kidolgozott négy feltételnek, faktornak is meg kell felelnie.⁴⁶ Így vizsgálni kell azt, hogy a felhasználás célja és jellege milyen, ezen belül pedig figyelemmel kell lenni például a felhasználás esetleges kereskedelmi természetére; tekintettel kell lenni a szerzői jog által védett mű természetére, továbbá a felhasználásnak az eredeti műhöz viszonyított mértékére és lényegességére, végül pedig a felhasználásnak az eredeti mű potenciális piacára vagy értékére gyakorolt hatására.⁴⁷

A Hustler Magazine Inc. v. Moral Majority Inc. ügyben 1986-ban született döntésben⁴⁸ nem egy engedély nélküli paródia létrehozása, hanem a paródia céljából készült mű felhasználásának kérdése merült fel. A *Hustler* az 1983. novemberi és 1984. márciusi számában egy „reklámparódiát” tett közzé,⁴⁹ amely egy korabeli Campari-hirdetés jellegzetes grafikai elemeit vette át,⁵⁰ és egy ismert médiaszeméliséggel, baptista lelkésszel és politikai aktivistával,⁵¹ Jerry Falwell-lel készült fiktív interjú tartalmazott, amelyben Falwell azt nyilatkozta, hogy első sze-

⁴² A jelen tanulmányban ismertetett példákon túl lásd Cathay Y. N. SMITH: Political Fair Use. 62 *William & Mary Law Review* (2021) 2004–2074.

⁴³ A gyakorlat a kivételt 1839 óta ismeri. Lásd L. Richard. WALTON: Heartbreak Hotel in B-Flat Broke: Music, Money and (Un)Fair Use. 21(2–3) *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal* (2003) 425.

⁴⁴ Lisa Moloff KAPLAN: Parody and the Fair Use Defense to Copyright Infringement: Appropriate Purpose and Object of Humor. 26 *Arizona State Law Journal* (1994) 863.

⁴⁵ Az angol nyelvű szöveg: <https://goo.gl/ljLw>. „[T]he fair use of a copyrighted work [...] for purposes such as criticism, comment, [...] is not an infringement of copyright. In determining whether the use made of a work in any particular case is a fair use the factors to be considered shall include: (1) the purpose and character of the use, including whether such use is of a commercial nature or is for nonprofit educational purposes; (2) the nature of the copyrighted work; (3) the amount and substantiality of the portion used in relation to the copyrighted work as a whole; and (4) the effect of the use upon the potential market for or value of the copyrighted work. The fact that a work is unpublished shall not itself bar a finding of fair use if such finding is made upon consideration of all the above factors.”

⁴⁶ William J. WISE: Copyright: Infringement: Parody of Dramatic Production Held Not to Be Fair Use. 56(8) *Michigan Law Review* (1958) 1356–1357.; Suheil J. TOTAH: Copyright Law in Defense of Parody. 17 *Golden Gate University Law Review* (1987) 62.

⁴⁷ A faktorok megnevezésének magyar fordítása Mezei Pétertől származik. Lásd MEZEI Péter: Mitől *fair* a *fair*? Szerzői művek felhasználása a *fair use* teszt fényében. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2008/6., 31., 33., 36., 38.

⁴⁸ Hustler Magazine, Inc. v. Moral Majority Inc. 796 F.2d 1148 (9th Cir. 1986).

⁴⁹ John M. KANG: *Hustler* v. Falwell: Worst Case in the History of the World, Maybe the Universe. 12(3) *Nevada Law Journal* (2012) 585.

⁵⁰ Joseph H. KING: Defamation Claims Based on Parody and Other Fanciful Communications Not Intended to Be Understood as Fact. (3) *Utah Law Review* (2008) 889.

⁵¹ Kevin M. LEMLEY: A Proposal to Expand the Religious Services Exemption under the Copyright Act. 34(3) *University of Arkansas at Little Rock Law Review* (2012) 497.

xuális kapcsolata édesanyjával volt.⁵² Falwell a „reklámparódiát” személyiségi jogi alapon megtámadta,⁵³ ugyanakkor ezzel párhuzamosan több fórumon (körlevélben, televíziós műsorban) felhasználta a paródiát abból a célból, hogy a *Hustler* elleni peres eljárásokhoz pénzt gyűjtsön.⁵⁴ A *Hustler* ugyanakkor ebben szerzői jogának sérelmét látta, ezért polgári peres eljárást indított.

Az eljáró bíróság előtt Falwell arra hivatkozott, hogy a felhasználása megfelel a *fair use* teszt elvárásainak, a *Hustler* álláspontja szerint ugyanakkor a magatartás kereskedelmi jellege miatt az nem tartozik a nyílt végű szabad felhasználás esetkörébe.⁵⁵ A bíróság megerősítette, hogy Falwell felhasználása alapvetően kereskedelmi célokat szolgált,⁵⁶ ugyanakkor nem látta bizonyítottnak, hogy a „pornografikus lap” elleni fellépés céljából való felhasználásnak közvetlen hatása lett volna a *Hustler* magazin piacára.⁵⁷ Az eljáró bíróság ítéletében rávilágít a paródiának a politikai célú véleménynyilvánításban betöltött szerepére is, amikor a paródiával kapcsolatban megjegyzi, hogy „olykor élcés jellegük ellenére [...] a nyers ábrázolások és a satirikus karikatúrák kiemelkedő szerepet játszottak a közéleti és politikai vitákban. [...] Történeti szempontból egyértelmű, hogy *politikai diskurzusunk lényegesen szegényebb lett volna nélkülük.*”⁵⁸ Ebből fakadóan az eljáró bíróság úgy döntött, hogy Falwell magatartása megfelel a *fair use* keretei között.⁵⁹

Az Egyesült Államok 2008. évi választási kampányához kapcsolódóan Paul Shanklin konzervatív humorista 2007 márciusában közzétett egy dalt, amely Leonard Lipton és Petera Yarrow közös szerzeményének, a *Paff, a bűvös sárkány* című gyermekdalknak az átdolgozása volt.⁶⁰

2. ábra
A *Hustler* magazinban közzétett „reklámparódia”
(Forrás: alchetron.com)

⁵² Gregory M. DUHL: Old Lyrics, Knock-Off Videos, and Copycat Comic Books: The Fourth Fair Use Factor in U.S. Copyright Law. 54(3) *Syracuse Law Review* (2004) 726.

⁵³ *Hustler Magazine v. Falwell*. 485 US 46 (1988); Alicia J. BENTLEY: *Hustler Magazine v. Falwell: The Application of the Actual Malice Standard to Intentional Infliction of Emotional Distress Claims*. 49(3) *Ohio State Law Journal* (1988) 825–840.

⁵⁴ Michael G. ANDERSON – Paul F. BROWN – Andrew P. CORES: Market Substitution and Copyrights: Predicting Fair Use Case Law. 10(1–2) *University of Miami Entertainment And Sports Law Review* (1993) 41.

⁵⁵ Marian KENT: From Sony to Kinko’s: Dismantling the Fair Use Doctrine. 12(1) *Journal of Law and Commerce* (1992) 140.

⁵⁶ Robert G. WARSHAW: Copyright Infringement: All is Fair as Falwell Hustles Flynt. 7(2) *Loyola Entertainment Law Journal* (1987) 442.

⁵⁷ Nicholas J. JOLLYMORE: Ancillary Uses of Collective Works. 12(3) *Communications and the Law* (1990) 37.; E. Scott FRUEHWALD: The Parody Fair Use Defense after Campbell. 18(1–2) *Columbia-VLA Journal of Law & the Arts* (1993) 130.

⁵⁸ *Hustler* (53. lj.) 54–5.

⁵⁹ Alvin KERNAN: *The Death of Literature*. London, Yale University Press, 1990, 89.

⁶⁰ <https://bit.ly/3QgPLuc>.

<i>Puff the Magic Dragon</i> (Leonard Lipton – Petera Yarrow, részlet)	<i>Barack The Magic Negro</i> (Paul Shanklin, részlet)
Puff the magic dragon lived by the sea And frolicked in the autumn mist in a land called Honah Lee Little Jackie Paper loved that rascal Puff And brought him strings and sealing wax and other fancy stuff Oh, Puff the magic dragon lived by the sea And frolicked in the autumn mist in a land called Honah Lee Puff the magic dragon lived by the sea And frolicked in the autumn mist in a land called Honah Lee	Barack the Magic Negro lives in D.C. The L.A. Times, they called him that ‘Cause he’s not authentic like me. Yeah, the guy from the L.A. paper Said he makes guilty whites feel good They’ll vote for him, and not for me ‘Cause he’s not from the hood. See, real black men, like Snoop Dog, Or me, or Farrakhan Have talked the talk, and walked the walk. Not come in late and won!

A dal Al Sharpton civiljogi aktivista és a későbbi elnök, Barack Obama politikai szerepvállalásával kapcsolatban fogalmaz meg gúnyos véleményt.⁶¹ Bár a paródia vonatkozásában nem alakult ki olyan jogvita, amelyet peres eljárás keretében kellett volna eldönteni, a dalt rasszista üzenete miatt komoly kritikák érték.⁶²

A 2015-ös Galvin v. Ill. Republican Party ügyben⁶³ egy politikai célú paródiával kapcsolatban merültek fel szerzői jogi kérdések.⁶⁴ Az Illinois állambeli republikánus párt 2014-ben több ezer példányban többszörözte és terjesztette Quentin Galvin fényképét, amelyen a demokrata párt egyik tagja, Sam Yingling és sofőrje, Jacob Meister látható. A képet úgy módosították, hogy az eredeti képen látható kabrió hátsó ülésére pénzkötegeket helyeztek, a háttérbe pedig az Egyesült Államok Capitoliumát szerkesztették, azt a benyomást kelteve, mintha az autó az épületből ellopott pénzzel hajtana el.⁶⁵ A helyzet hozzáadott komikumát adja, hogy az átdolgozott művön a demokrata képviselő nem, csupán sofőrje szerepel, így a republikánus párt üzenete egy kicsit elveszni látszik.⁶⁶ Az engedély nélküli felhasználás vonatkozásában Galvin és Meister peres eljárást indított.

⁶¹ Maureen McCrann: A Modest Proposal: Granting Presumptive Fair Use Protection for Musical Parodies. 14(1) *Roger Williams University Law Review* (2009) 97–98.

⁶² Christi Parsons: Limbaugh draws fire on Obama parody. *The Seattle Times*, 2007. május 6., <https://bit.ly/3HdRXXV>.

⁶³ Galvin v. Ill. Republican Party. 130 F. Supp. 3d 1187 (N.D. Ill. 2015).

⁶⁴ Jiarui Liu: An Empirical Study of Transformative Use in Copyright Law. 22(1) *Stanford Technology Law Review* (2019) 163–241., 154. lj.

⁶⁵ Roger L. Zissu: Expanding Fair Use: The Trouble with Parody, the Case for Satire. 64 *Journal of the Copyright Society of the USA* (2017) 180.

⁶⁶ Renee Hobbs (szerk.): *The Routledge Companion to Media Education, Copyright, and Fair Use*. London, Routledge, 2018, 131.

Az eljáró bíróság alapvetően a kritikai cél szempontjából közelítette meg a kérdést,⁶⁷ ugyanakkor a felhasználásban a paródia célját is azonosította, így a Campbell-döntésre hagyatkozva vizsgálta a magatartás transzformatív jellegét és az eredeti mű piacára gyakorolt hatását is. A bíróság eleinte óvatosságra int a politikai célú felhasználások tekintetében:

A [felhasználás] kritikai és politikai természete [...] azonban nem dönti el automatikusan a mérleg nyelvét az alperesek javára az első feltétel tekintetében. A fair use-ra vonatkozó példák listájának [...] nem az a célja, hogy akár egy konkrét felhasználást feltételezhetően fairnek minősítsen. [...] A választott tisztségre jelölt személy politikájának kritikája kétségtelenül esszenciális eleme a demokratikus diskurzusnak; a politikai véleménynyilvánítás jogát azonban elsősorban az első Alkotmány első módosítása védi, nem pedig a szerzői jogi törvény.⁶⁸

3. ábra

Galvin eredeti képe és a paródia

(Forrás: scholarship.law.wm.edu és ssrn.com)

De mivel mindkét tekintetben a *fair use* teszt követelményeinek megfelelően minősítette a felhasználást a bíróság, jogsértést nem állapított meg.

3. A politikai paródia Magyarországon

Az uniós és a külföldi gyakorlathoz hasonlóan a hazai jogesetek is rendkívül tanulságosak, különösen arra tekintettel, hogy a paródia szerzői jogi megközelítése jelentős változáson ment át az elmúlt időszakban.

3.1. Paródiacélú felhasználás a paródiakivétel hatálybalépése előtt

Az első olyan érdemi hazai jogvita, amely paródiacélú felhasználás szerzői jogi megítélésére vonatkozik, éppen egy politikai paródiához volt köthető 2018-ban. A DC Comics és a HVG Lapkiadó Kft.⁶⁹ közötti peres eljárás tárgya a *HVG* folyóirat 2016. szeptember 8-ai számának

⁶⁷ Andrew GILDEN: Copyright's Market Gibberish. 94(3) *Washington Law Review* (2019) 1019–1083., 215. lj.

⁶⁸ Galvin (63. lj.) 1193.

⁶⁹ Külön köszönet illeti Bérczes Lászlót, a Bérczes Ügyvédi Iroda vezető ügyvédjét, a felperes jogi képviselőjét, hogy az ügyvel kapcsolatos döntéseket tudományos kutatás céljából rendelkezésre bocsátotta.

címlapja volt, amely a DC Comics egyik legrégebbi karaktere, Superman egyik ikonikus mozdulatát – az ing két kézzel való szétfeszítése – és az így megjelenő S szimbólumot ábrázolta, illetve dolgozta át.⁷⁰ Mivel a felhasználásra engedély nélkül került sor, a DC Comics polgári peres eljárást indított.

4. ábra

A Superman képregényfüzet első számának hazai kiadása (balra) és a HVG kérdéses címlapja (jobbra)

(Forrás: kepregyaruhaz.hu, hvg.hu)

A Fővárosi Törvényszék döntésének megalapozásához kérte a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) állásfoglalását is, amelyben a testület a paródiával kapcsolatos kérdések felvezetésénél mintha engedne egy kicsit a korábbi szakvéleményekben foglaltaktól:

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a magyar szerzői jogi törvény nem tartalmazza a paródia-célú szabad felhasználást. Az EU 2001/29/EK irányelve 5. cikk (3) bekezdés k) pontja ugyan lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy bevezessenek paródia-célú szabad felhasználást, de ezt a tagállamok mérlegelési jogkörében hagyja. Az Sztj. 2003. évi CII. törvénnyel végrehajtott jogharmonizációs célú módosításakor ezt a szabad felhasználást a magyar jogalkotó nem vezette be.⁷¹

Ugyanakkor a tanács a fentiek ellenére végül gondolatban visszakanyarodik az 16/08. sz. szakvéleményben kimondottakhoz, jelezve, hogy a „paródia mint a szerzői jog belső korlátja egyébként az Emberi Jogi Chartában és az Európai Emberi Jogi Egyezményben is szabályozott, az Alaptörvény által is védett véleményszabadság gyakorlásának az egyik formája, amelynek helye van akár személy, akár szerzői jogi védelemben részesülő mű, vagy teljesítmény parodizálásáról legyen is szó”.⁷²

⁷⁰ CZEGLÉDI Ádám Sándor: Case law update – az elmúlt egy év legfontosabb védjegyjogi tárgyú döntései Magyarországon és az EU-ban. MIE Konferencia-előadás, 2019. november 21., <https://bit.ly/3xDiM7m>.

⁷¹ SZJSZT 07/19., Képregényfigura karakterelemeinek engedély nélküli felhasználása, 2. pont.

⁷² Uo.

A szakvélemény végül igazából nyitva hagyta a kérdést, és a bíróság mérlegelésére bízta, hogy melyik álláspont mellett tör palcát:

A paródia-kivétel tehát a jogirodalomban megjelenő egyes vélemények szerint létezik a szerzői jogban, vita elsősorban azon folyik, hogy nevesített szabad felhasználásként is be kell-e vezetni az Szjt.-be, vagy elegendő az alapjogi megalapozás, azaz alapjogi érveléssel megtörhető-e az Szjt. azon szabályozási elve, hogy csak olyan szabad felhasználásokra lehet hivatkozni, amelyeket kifejezetten nevesít a törvény.⁷³

A Fővárosi Törvényszék döntéséből látható, hogy az alperes a peres eljárás során – többek között – arra hivatkozott, hogy álláspontja szerint a felhasználás „az eredeti mű egyfajta paródiája, amely a felperes engedélyét nem igényelve hoz létre új szerzői művet. Az ábrázolás a Superman-karakter egyes stíuselemeit kétség kívül átveszi, de új, az eredeti mű mondanivalójával szemben álló mondanivalóval rendelkező alkotás, amelynek felhasználása nem függ a felperes engedélyétől.”⁷⁴ Hivatkozik még az SZJSZT 16/08. sz. szakvéleménynek a stílusutánnal kapcsolatos okfejtésére is,⁷⁵ érvelését arra alapozva, hogy felhasználása csak stíuselemeket vagy védelem alatt nem álló részeket vett át. Az eljáró bíróság végül igen röviden lezárta a paródia körüli vitát,⁷⁶ úgy értelmezve az SZJSZT-nek az ügyben adott állásfoglalását,⁷⁷ hogy „a magyar szerzői jogi törvény nem tartalmazza a paródia célú szabad felhasználást, ami súlytalanná teszi az alperes ezzel kapcsolatos védekezését.”⁷⁸

A fellebbviteli eljárásban a Fővárosi Ítéletábla döntésében – a paródiával kapcsolatos kérdések vizsgálatába bevonva a Nagykommentár idevágó részeinek ismertetését is⁷⁹ – a Fővárosi Törvényszékkel megegyező következtetésre jutott, mely szerint „[m]ivel a magyar szerzői jogi törvény nem tartalmazza a paródia-célú szabad felhasználást, ezért az átdolgozáshoz a felperes engedélyét kellett volna kérni. Ennek hiányában az alperesi felhasználás jogsértő.”⁸⁰

⁷³ Uo.

⁷⁴ Fővárosi Törvényszék 3.P.23.174/2018/26.

⁷⁵ Pl. SZJSZT 16/08. „Ha egy paródia csak stílust, vagy önmagában védelem alatt nem álló elemet parodizál, akkor az átdolgozás kérdése fel sem merül.”

⁷⁶ Lásd még UJHELYI Dávid: Paródiával kapcsolatos döntés született Magyarországon. *Copy21*, 2020. május 3., <https://bit.ly/3MDTkTp>.

⁷⁷ Szükséges megjegyezni, hogy a SZJSZT 07/19. sz. szakvélemény véglegesítésekor a C-476/17. Pelham, a C-469/17. Funke Medien GmbH és a C-516/17. Spiegel Online GmbH ügyben hozott döntések sajnálatos módon még nem álltak az eljáró tanács rendelkezésére, ugyanakkor az ezekben foglaltak érdekes adalékul szolgáltak volna az eljárásban.

⁷⁸ Fővárosi Törvényszék 3.P.23.174/2018/26.

⁷⁹ Fővárosi Ítéletábla 8.Pf.20.424/2019/5; GYERTYÁNFY Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2018. „A paródia ugyanis szükségképpen jól felismerhetővé teszi a parodizált művet. Hatása az eredeti mű vonásainak új – túlzó – vonásokkal való kiegészítésében, sőt szembeállításában van. A paródia az eredeti művel való tartalmi vagy művészeti vitatkozás, ellentét, aminek során az eredetinek közvetve a valótól eltérő tartalmat, formát is tulajdonítanak és ez váltja ki a komikus hatást. Egyes parodizáló művek – ha bennük egyrészt az eredeti mű elhalványul és főleg csak az egyéni stílus ismerhető fel, másrészt ezekkel szemben lényeges új egyéni, eredeti vonások kerülnek túlsúlyba – új, független alkotásoknak minősülhetnek. Például Karinthy Frigyes »Így írtok Ti« paródiái.”

⁸⁰ BDT 2020.2. *Bírósági Döntések Tára*, 2020/1., 10–14.

3.2. Politikai paródiák a paródiakivétel hatálybalépését követően

A Módtv. hatálybalépésével az Sztj. kiegészült a paródiacélú felhasználásokat a szerző kizárólagos engedélyezési joga – és kapcsolódó díjigénye – alól kiemelő új, szabad felhasználási esettel. Az Sztj. 34/A. § (1) bekezdés b) pontja alapján a művet a mű felidézése, valamint humor vagy gúny kifejezése útján, karikatúra, paródia vagy stílusutánzat (*pastiche*) céljából bárki felhasználhatja azzal a megkötéssel, hogy a felhasználás során az eredeti műből való átvételre a cél által indokolt terjedelemben kerülhet sor. Az új szabad felhasználási eset hatálybalépését követően két olyan paródia is a jelen tanulmányt megalapozó kutatás fókuszába került, amely politikai véleménynyilvánítást szolgált.⁸¹

Magyarországon 2021. szeptember 18. és 28. között, valamint 2021. október 10. és 16. között több ellenzéki párt közös részvételével ún. előválasztásra került sor. Az első és a második forduló között egyes jelöltek visszaléptek versenytársaik javára, ami érdemben befolyásolta a választások végkimenetelét. Erről és az egyik vezető híroldal kapcsolódó reakciójáról készített paródiavideót a KonVerzió Facebook-oldal.⁸²

5. ábra

A KonVerzió paródiájának egyes jelenetei

(Forrás: facebook.com)

⁸¹ Lásd még Charles DAVISON: Evolution of Our Freedom of Expression. 43(6) *LawNow* (2019) 24–27. A teljesség kedvéért szükséges megjegyezni, hogy ezen esetek vonatkozásában érdemi jogvitára, bírósági eljárásra nem került sor.

⁸² <https://bit.ly/39gDn8n>.

A paródiát egy népszerű formátumban,⁸³ a 2004-es *A bukás – Hitler utolsó napjai* című film egy ikonikus, német nyelvű jelenetét feliratozva tették közzé. A parodizált jelenet alatt az ismert híroldal főszerkesztőjének kirohanását követhetjük végig, amiért az eredetileg befutónak szánt jelölt visszalépett egy másik javára, ezzel azt a benyomást keltve, hogy az előválasztás eredménye előre el volt döntve.

Az országgyűlési választási kampány előszeleként 2022 januárjában jelent meg a YouTube videómegosztó platformon az 1997-es *Szór Austin Powers: Ófelsége titkolt ügynöke* című film átdolgozásaként a „Mini Feri” címmel ismertté vált videó, amelynek egyes jeleneteit plakátokon is kihelyezték.⁸⁴ A paródia fő üzenete az, hogy az előválasztásokon befutott jelölt igazából egy másik politikus akaratát érvényesíti.

6. ábra

A „Mini Feri” paródia egy jelenete

(Forrás: mindenszo.hu)

A YouTube 2022. január 20. napján eltávolította a videókat a film jogosultja, a Warner Bros. Entertainment szerzői jogi követeléseik okán.⁸⁵ Maga az elérhetetlenné tétel egyébként része mind az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény 13. §-a szerinti értesítési és eltávolítási eljárásnak, mind pedig – az itthon eljárási szempontból lényegében erre épülő – a CDSM irányelv 17. cikk (3)–(4) bekezdése szerinti új engedélyezési és szűrési rendszernek (*notice-and-staydown* eljárás).⁸⁶ Az eltávolítás országos sajtóvisszhangot kapott, ugyanakkor később a „Mini Feri” kampányfilm második része is felkerült a videómegosztó oldalra.⁸⁷ E tanulmány kéziratának lezárása idején mindkét videó elérhető.

⁸³ Aaron SCHWABACH: Reclaiming Copyright from the Outside. In What the Downfall Hitler Meme Means for Transformative Works, Fair Use, and Parody. 8(1) *Buffalo Intellectual Property Law Journal* (2012) 1–25.

⁸⁴ A paródia/kampányfilm: <https://bit.ly/3MHhZ9V>.

⁸⁵ MOHOS Máté: Nem árulja el a Warner, hogy megengedte-e a Fidesznek az *Austin Powers* felhasználását a *Gyurcsány-show*-hoz. *Rtl.hu*, 2022. január 20., <https://bit.ly/3aN2Oys>.

⁸⁶ Lásd még BARANYI Róbert: De ki őrzi az őrzőket? A CDSM-irányelv szűrési mechanizmusa és a vélemény szabadság. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2021/6., 32–64.

⁸⁷ A kampányfilm második része: <https://bit.ly/3QgOEPR>.

4. Konklúzió gyanánt – gondolatok a politikai paródia szerzői jogi megítéléséről

A fenti – közel sem a teljesség igényével kigyűjtött – példákból látható, hogy a szerzői művek politikai véleménynyilvánítás céljából való felhasználása nem új keletű jelenség, és bár nem példátlan a felhasználás folytatásának a jogosult általi megakadályozása, a tulajdonhoz való jog és a véleményszabadság ütközése minden esetben tetten érhető. Az Szjt. új paródiakivételének⁸⁸ 2021. június 1-jei hatálybalépésével releváns és aktuális kérdésként merül fel, hogy az ilyen felhasználások hogyan ítélandók meg az új szabad felhasználási eset tükrében.

Általános jelleggel megállapítható, hogy a paródiacélú felhasználások tekintetében az alapjogok ütközése esetén a szabad felhasználási eset nevesítése – az Szjt. 34/A. § (1) bekezdés b) pontjában és (2) bekezdésében nevesített feltételek teljesülésekor – a véleménynyilvánítás szabadságának ad elsőbbséget a szerző kizárólagos jogaival szemben. Ez a jogalkotó részéről lényegében értékválasztás, amelyben elismeri a jogszerű paródiacélú felhasználásoknak a véleményszabadság biztosítása körében betöltött szerepét a mű feletti, szerzői kontrollhoz fűződő érdekekkel szemben. Különösen igaz lehet ez a politikai célú paródiák tekintetében, ahol a véleménynyilvánítás szabadságának a közügyek szabad megvitatásával kapcsolatos vetületének kell teret adni.⁸⁹

Álláspontunk szerint az Szjt. – a Deckmyn-döntésre épülő⁹⁰ – kettős feltételrendszere a 2020 utáni hazai paródiák tekintetében teljesülni látszik: az eredeti művet mindkét esetben humoros, gúnyos, paródiacélú véleménynyilvánítás érdekében használták fel. A felhasználás módja – többszörözés, átdolgozás, nyilvánossághoz közvetítés – tekintetében az Szjt. nem köti meg a felhasználó kezét, paródia céljából bármely, akár kereskedelmi célú felhasználás megvalósítható.

Fontos hangsúlyozni, hogy az Szjt. paródiakivétele a felhasználás célját, irányultságát nem tekinti releváns faktornak a felhasználás jogszerűségének megítélése vonatkozásában. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az Egyesült Államok korábbi, azóta felülírt gyakorlatában ismert cél- és eszközparódia megkülönböztetés (*target-, weapon parody*),⁹¹ vagyis az, hogy a paródia a műre vagy a mű felhasználásával egy külső tényezőre irányul, nem bír jelentőséggel a felhasználás megítélése során. Ennek alapján tehát önmagában az, hogy a paródia politikai véleménynyilvánítást hordoz, nem szignifikáns a felhasználás jogszerűségének megállapítása során, e kérdésre a további törvényi feltételek egyidejű mérlegelése útján lehet választ adni. Ugyancsak irreleváns az, hogy milyen jellegű mű kerül felhasználásra.

Az átvétel mértéke ugyanakkor lényegi kérdés. A fenti, 2020 utáni hazai példák közül egyedül a KonVerzió Facebook-oldala által közzétett videó tekintetében tűnik ez a kérdés rész-

⁸⁸ Bővebben lásd UJHELYI Dávid: *A paródiakivétel szükségessége és lehetséges keretrendszere a hazai szerzői jogban*. Budapest, Ludovika, 2021.

⁸⁹ Anil Kumar THAKUR – Krishan KANHA: An Overview of Political Communication under the Freedom of Speech and Expression. 10(2) *GNLU Journal of Law Development and Politics* (2020) 16–33.

⁹⁰ Sarka SILHANKOVA: Parody and Intellectual Property Law in the Context of Emerging Fashion Law. *Collection of Papers, Faculty of Law, Nis*, No. 87, 2020, 276–277.

⁹¹ Lásd *Bourne Co. v. Twentieth Century Fox Film Corp.* 602 F. Supp.2d 499 (2009); Ryan KAIRALLA: Work as Weapon, Author as Target: Why Parodies that Target Authors (Not Just Their Works) Should Be Fair Uses. 2 *New York University Journal of Intellectual Property & Entertainment Law* (2013) 237.

letesen vizsgálандónak, ugyanis a felhasználás itt az eredeti mű jelenetének teljes átvétele útján valósul meg, a módosítás kizárólag egy hozzáadott nyitóképben és a feliratok megváltoztatásában materializálódik. Ugyanakkor fontos rámutatni arra, hogy az átvétel mértéke – álláspontunk szerint – önmagában nem alkalmas a felhasználás jogszerűségének megítélésére, az eredeti műtől való eltávolodás nagyobb mértékű átvételt is ellensúlyozhat. A jelen esetben, álláspontunk szerint, a felirat olyan mértékben alakítja át az eredeti mű mondanivalóját, helyezi azt át egy új – aktuálpolitikai – kontextusba,⁹² hogy az alapot ad a felhasználás jogszerűségének megállapítására is. Így az átvétel csak akkor tekinthető túlzónak, ha a paródiába ágyazott véleménynyilvánítás kisebb mértékű átvétel útján is megvalósítható lett volna, de a konkrét esetben ilyenről nem beszélhetünk.

Végezetül rendkívül fontos a személyhez fűződő jogok kérdése. Az Szjt. paródiakivétele a névjog áttétele korlátozásával – ideértve a szerző nevét is – nem írja elő a forrás feltüntetését, ezzel biztosítva az eredeti mű szerzőjének azt a lehetőséget, hogy elhatárolódjon a műben foglalt véleménynyilvánítástól. Az eredeti mű szerzője ugyanakkor könnyen érezheti úgy, hogy nem tud azonosulni a paródiába öntött véleménnyel, így a becsületének vagy jóhírnevének sérelme – a mű integritásának körében – szignifikáns faktor lehet egy politikai paródia megítélése során. Ugyanis a mű egységét sértő felhasználás a szerző jogos érdekeit indokolatlanul károsítja, ezáltal az Szjt. 33. §-ában foglalt háromlépcsős tesztbe ütközik, így nem tekinthető jogszerűnek. A mű integritásának sérelme viszont csak akkor állapítható meg, ha a felhasználás túlterjeszkedik a véleménynyilvánítás jogszerű keretein (például antiszemita, gyűlöletkeltő).⁹³ Álláspontunk szerint erre a fenti hazai példák esetében nem került sor.

Annak ellenére, hogy a politikai célú paródiák a bennük foglalt, közügyekkel kapcsolatos véleménynyilvánítás miatt védendő értéket képeznek, mégis komoly akadályokba ütközhet engedélyezésük a természetük és a bennük foglalt üzenettől való esetleges jogosult távolságtartás okán.⁹⁴ Pontosán emiatt fontos az, hogy egy adott ország szerzői joga miként viszonyul az ilyen felhasználásokhoz. Az Szjt. új paródiakivétele álláspontunk szerint megfelelő és kiegyensúlyozott keretet ad a véleménynyilvánítási célú hazai felhasználások megvalósításához, amit a Módtv. hatálybalépése óta eltelt relatíve rövid idő alatt keletkezett gyakorlati estek is alátámasztanak.

⁹² A felhasználás transzformativitása az Egyesült Államok jogában kiemelt jelentőségű kérdés, lásd Elena E. SCIALABBA: *A Copy of a Copy of a Copy: Internet Mimesis and the Copyrightability of Memes*. 18(1) *Duke Law & Technology Review* (2020) 341.

⁹³ Ez a feltételrendszer a francia gyakorlatból került átvételre, lásd a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvény 8. §-ának indokolását.

⁹⁴ Hanan ALMAWLA: *Parody in Copyright Laws of GCC States: Where Does It Fit*. 32(3) *Arab Law Quarterly*, (2018) 299–300.; Michael A. EINHORN: *Miss Scarlett's License Done Gone: Parody, Satire, and Markets*. 20(3) *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal* (2002) 603.